

BIBLIOGRAFIA

Didier PAYRÉ. *Toponymie de Jújols*. Réserve naturelle de Jújols, 1997.

137 folis escrits en una sola cara i mapa 1:7 000.

És el segon recull de toponímia que surt publicat d'un terme municipal de la Catalunya del Nord, sector central del Conflent, al peu dels contraforts del massís de Madres. El primer –del mateix autor– va correspondre al terme de Noedes (1992); no era tan elaborat com el de Jújols. Didier Payré, a la presentació, comenta la bona feina que fa la “Réserve naturelle” que, a més de vetllar per la conservació del patrimoni físic, s'interessa pel patrimoni cultural, per protegir la genuïtat dels noms que, quan s'han escrit amb to oficial, han estat fets malbé, quan no desnaturalitzats, amb una ortografia anàrquica més que no pas afrancesada. Quan parla dels períodes històrics de les llengües que van acabar per conformar el català (prellatina, llatina, visigòtica, sarraïna i romànica) fa observar que la penetració dels celtes, és a dir dels gals, de la gent de la Gàl·lia, va ser insignificant. Hi insisteix a *Cassanac*, quan explica que els noms de domini catalans acabats en *-ac* vénen de la llatinització del sufix celta *-acos* en *-acum*; en canvi, els catalans en *-à* vénen directament del sufix llatí *-anum*, i són abundantíssims a la Catalunya del Nord mentre que desapareixen enllà de les Corberes, cosa que vol dir que la penetració gal·la va ser escassa i que la població d'aquest territori abans dels romans era de llengua i cultura ibèriques. Fa notar que la toponímia es conserva en català en un 99%, malgrat l'acció del funcionari francès. L'autor es proposa de restablir l'ortografia correcta per superar la tendència a escriure els noms com si fos una mena de transcripció fonètica a la francesa, no sempre ben feta. Quan dona algunes normes, remarca que substantius i adjectius s'han de posar en majúscula inicial, però no els articles, tret de quan són al començament de paràgraf. Una afirmació que nosaltres matisaríem dient que la lletra majúscula inicial és preferible només en els específics, però no en els genèrics. I afegeix que els apel·latius s'han d'aglutinar amb els adjectius que els determinen quan el conjunt no designa allò que designa l'apel·latiu tot sol: la Font Freda (referint-se a una font), però el Pla de Fontfreda (referint-se a un pla). Malgrat que el text del treball és en francès, l'ortografia dels noms és la que correspon al català estàndard, excepció feta de particularitats locals. Tanmateix, no s'atreveix a suprimir algunes *-h* finals o intermèdies, com la de *Broc[h]*, un nom de casa, segurament renom; o *No[h]edes*, un nom de població; o *Bo[h]er*, a “Serra d'en Boher”; en canvi, apareixen *Fullanac* i *Trenc*, que també es prestaven a un final *-ch*. Se serveix de documents custodiats en diversos arxius. Són papers que van del segle XIV al XX; i se serveix igualment de converses amb persones nascudes a Jújols mateix el 1922 i el 1930, que l'han informat de viva veu. S'hi tenen en compte els topònims i es prescindeix dels antropònims. Els noms són ordenats alfabèticament per la part genèrica –quan n'hi ha. Si l'indret és conegut de més d'una manera, a continuació de l'encapçalament s'indiquen les variants, amb lletra d'un cos més petit. Alguna vegada hi arriba a haver fins a sis variants: *Bosc Comú (Lo)*, seguit de *Bosc Comunal* i *Bosc de Jújols*. I sis més, però amb major diversificació nominativa: *Correc de Freixinell*, equivalent a *Comall de Freixinell*, *Torrent de Freixinell*, *Torrent de Freixonell*, *Torrent de Serramitjana* i *Torrent del Viot*. A l'extrem dret de la mateixa línia, cons-

ta el document on s'ha trobat, amb l'any; però no copia literalment els fragments d'aquests documents on apareixen els noms que l'interessen. Els topònims van numerats de l'1 al 504. Això permet –quan hi ha remissions a fer– d'utilitzar la numeració. Quan el topònim és conegut, se n'indica la localització, moltes vegades amb una bona quantitat de detalls, sobretot quan es tracta d'un camí; o servint-se de les coordenades Lambert per a la localització als mapes 1:25000 de l'Estat Major francès; però alguna vegada això no és possible, i es fa constar. Amb totes les precaucions i reserves que aconsella la prudència, cada topònim porta una interpretació significativa, basada en el que n'hagin dit especialistes reconeguts; si els entesos no n'han dit res, hi aporta la seva interpretació personal. A vegades, són diverses, com en el cas de *les Bragues*, un nom caigut en desús, de localització ambigua, extret d'un capbreu del segle XVII: potser 'ramat d'ovelles', o relacionat amb 'bregar' (batre el cànem), o amb 'el braguer' de vaques i truges, o nom de certes plantes, com el lèbors. Alguna vegada recorre a l'occità, com a l'entrada *Catilles*, que relaciona amb *calha* o *catla*, l'ocell que en català és conegut per *guatlla*. O a formes dialectals, com a l'entrada *Graules (Les)*, corresponent a 'gralles'; en canvi, diu que *graule*, en occità, designa la 'vespa xana'. També s'observen deformacions, com *Riodera* equivalent a 'roureda'. I, com és natural, no tothom estarà plenament d'acord amb algunes de les interpretacions que Payré proposa. Els noms formats per diverses paraules s'interpreten en altres entrades; des de cada una d'aquestes paraules es condueix al número on se l'analitza. Agafant –a l'atzar– l'entrada 23 –*Camí d'Oleta / Camí de Claranell*, per *camí* condueix a 22 [Camí Clos], on s'explica què significa *camí*; per *Oleta*, a 11 [Bosc d'Oleta] on es dona informació i s'allarga en consideracions sobre *Oleta*; i per Claranell, a 94 [Claranell], amb indicació de possible procedència: 'clar', 'clarana'. El sistema resulta enginyós, estalvia espai i evita reiteracions. Dedica un bon espai a *Cantacorbs*, on retreu altres noms començats per *Canta-*; ho fa perquè sospita que no sempre es pot pensar en un compost amb el verb *cantar* i explica que precisament a Cantacorbs de Jújols hi ha un roquer enorme que fa pensar en l'arrel preromana *Can-*. Quan troba noms que classifica com a antropònims, es limita a fer-ho notar, amb coherència amb el que s'ha dit, que s'interessa estrictament pels topònims; tanmateix, si més no en un cas, el de *Broch*, que diu que ve del llatí *Broccu*, 'que té les dents sortides'. Veu com a noms de família una bona colla de paraules entre les quals *Diumenge*, del conjunt *Camp del Diumenge*, d'un document contemporani que potser l'havia tret d'un d'antic on es podria haver llegit *Domenge*, relacionat amb 'domini del senyor'. Amb tot l'encert, interpreta que *les Escomelles*, i alguns altres de començats per *Es-*, comporten una duplicació de l'article femení plural que els precedeix. Passa el mateix amb *el roc de les Estovalles*. Al final, per completar l'esforç, hi ha un índex toponímic, una llista de fonts d'informació i bibliografia.

Val a dir que el recull conté una riquesa de topònims i que, des del punt de vista lingüístic dels noms aplegats, no es nota gairebé gens que el treball correspongui a terres que no són el Principat sinó que es refereixi a un sector dels antics Comtats. Només un percentatge molt petit dels noms localitzats a Jújols poden resultar poc corrents en qualsevol altre punt del domini lingüístic català, a part dels que també resulten rars a Jújols mateix i que l'autor ja comenta que hi són de significat desconegut. Quina no fóra que l'exemple de Didier Payré a Noedes i Jújols fos imitat per altres escorcolladors –o prosseguit per ell mateix– en aquell sector septentrional de les terres que, per la toponímia, encara són catalanes.

Ramón Amigó

Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Poboleda*. Institut d'Estudis Catalans. Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, III. Barcelona 1998. 255 pàgines.

Amb aquesta investigació onomàstica es completa l'exploració publicada del sector nord de la conca del riu de Siurana, majoritàriament compresa dintre la comarca del Priorat. Amb el terme de Poboleda inclòs, són vuit termes municipals, més dos d'agregats. Conjuntament, fan una mica més de la meitat de l'extensió superficial dels vint-i-tres termes que formen la comarca. Dintre la conca siuranenca, però atribuïts al Baix Camp, també hi ha –i els reculls corresponents també ja han estat publicats– els termes de la Febró i d'Arbolí, i el sector de Cortiella, que pertany al d'Alforja però que n'és un fragment que salta al Priorat i queda exclòs del territori prioratí de Porrera. Encara hi podríem posar la part alta del riu, que correspon a la Mussara (recull també publicat), ara Vilaplana, igualment del Camp.

No és cap sorpresa que aquest de Poboleda sigui un treball molt ben fet, guiat per un propòsit d'exhaustivitat i que s'ha servit de tots els elements disponibles perquè sigui al màxim de complet. S'hi veu l'experiència de l'autor en aquesta mena d'empreses, una experiència ben adquirida en les seves investigacions anteriors, una al terme de Rasquera, a la Ribera d'Ebre, i una altra al d'Alforja, el seu poble, del Camp de Tarragona. Josep Moran, que obre el llibre amb un pròleg, m'estalvia de parlar del Miquel Jassans, patriota polifacètic obsessionat pel rigor en totes les seves activitats. L'inventari comprèn cap a 1.700 entrades, entre noms actuals i noms caiguts en desús. S'ha servit d'un parell d'homages de cap a vuitanta anys i d'una altra mitja dotzena de persones més joves, tots pagesos de la vila; i d'una bona col·lecció de protocols notariais i altres documents, que comencen al primer terç del segle XV. Deu pàgines d'introducció situen el territori de Poboleda més que no pas en un sentit geogràfic, d'una geografia condicionada pel riu de Siurana “que és la raó de ser de Poboleda”, en un marc històric, tanmateix sense pretensió d'escriure la història de la vila. Hi parla de molins i de conflictes que al seu entorn es van generar amb Escaladei, a part d'enfrontaments perpetus amb aquella cartoixa veïna; de la vegetació i els conreus, de la indústria tèxtil, de l'aiguarent i de l'evolució demogràfica. En dona una idea general esquemàtica que ajuda a familiaritzar-se amb la població “bressol del Priorat”. Com en tots els reculls d'onomàstica, hi ha noms corrents que es repeteixen una mica pertot, i també uns altres que criden l'atenció, com Matxerris, potser traslladat pels frares de les possessions que tenien a Castellans; i la Vall d'Hebron, que també devien patrocinar els cartoixans i que només sabem que s'hagi repetit a Guadassuar, a la Ribera Alta, País Valencià. Quan respecta una ortografia sospitosa d'incorrecció, ho fa constar, per exemple *Citjas* < *Sitges* o *Sitjar*, *Foredes* < *Foresa* o *Floresa*, *Tovadals* < *Tavadals* o *Dovadals*. Quan fa propostes sobre l'origen d'un nom són d'una gran prudència: “*Salanques*, potser hi havia arbres de la família de les *Salix*”. Pot passar per modèlic com a recull d'onomàstica comprensiu de tots els conceptes d'un terme municipal.

Ramon Amigó

Joan Maria SERRA i SALA i Ramón CARRETÉ i PARERA, *Balsareny, ahir i avui*, Ajuntament de Balsareny, 2005.

Aquesta ben elaborada síntesi històrica d'aquest poble del Bages, amb fotografies i bells dibuixos, té un caire divulgatiu, basat en una bona informació erudita. Cal destacar-ne, per allò que ens pertoca, el capítol "Els noms de les cases i de les persones". Els autors fan una explicació de l'origen dels malnoms més senzills: nom de persona abreujat, noms de persona singulars i poc habituals (Lluci, Celdoni), d'oficis i activitats professionals, amb alguns de perduts: Portaler, Corder, Llauner, Portaler, Siquiare, etc. D'altres denoten l'origen geogràfic: ca la Mallorquina, ca la Cerdana, o provinents de cases de pagès del terme. Hi ha motius que denoten característiques físiques (cal Pelut, ca les Guapes, cal Coll Tort) o trets del caràcter o del comportament de les persones: cal Panarra, cal Castanyoles. També els malnoms es posaven a causa d'un mot que l'interessat solia repetir: Dònques, Pués, Quatrepelis (quatre peles), etc.

Cal destacar-hi una breu aportació sobre la presència d'occitans a Balsareny, amb cognoms, avui tan catalans, com Calmet, Comas, Creus, Gay, Calvet, Llimargues... Els autors també expliquen els primers noms de baptisme de procedència germànica, com Guifré, Miró, Sunifred i altres. I com que al poble hi ha una tradició de mines i de minaires, els autors hi recullen igualment els malnoms, que són gairebé tots en castellà.

A.M.

LA TOPONÍMIA I ELS ARXIUS

En el número 43 del Butlletí de la Subdirecció General d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, trobem una notícia sobre l'ús que l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) ha fet del Nomenclàtor oficial per a la normalització dels topònims majors i menors que es citen en la descripció de la sèrie Expedients de concessió d'explotació de mines (1864-1939). Aquesta sèrie forma part del fons de la Prefectura del Districte Miner de Barcelona i va arribar a l'ANC amb els noms dels municipis escrits en castellà. Tot i conservar aquesta descripció que constava en els expedients, s'hi van afegir els topònims normalitzats i el nom de la comarca o comarques.